

Captiare

in de Zuidnederlandse dialecten (1)

door Lic. L. VAN DE KERCKHOVE.

Het Latijnse *captiare*, dat in gans het Romaanse taalgebied nog steeds aanwezig is en er een wijd vertakte familie vormt, heeft zijn veroveringsgebied niet beperkt tot Zuid-Nederland en het Rijnland, waar de Romaanse invloed vanzelfsprekend het sterkst is geweest, maar heeft duidelijk sporen achtergelaten in Noord-Nederland en zelfs in Neder-Duitsland.

Het is moeilijk te bepalen wanneer dit woord in het Germaans overgenomen werd; wel wijzen talrijke feiten er op dat we hier te doen hebben met een zeer oud leenwoord, zodat we zelfs zouden kunnen twifelen of we hier moeten denken, niet aan een ontlening aan het Oud-Frans (en wel het Picardisch) maar wel aan een rechtstreekse ontlening aan het Volkslatijn (Vgl. R. VERDEYEN, *Is. Teirlinck Album*, in zijn opstel *Kletsoor*, waar hij aantoonst dat dit woord in het Nederlands in Haspengouw een oudere toestand vertoont dan het Romaanse woord in de naburige Waalse dorpen).

De verregaande betekenisontwikkeling en de geografische verspreidheid van *captiare* in het Germaans wijzen misschien op die hoge ouderdom.

(1) Woordgeographische studies van de Zuidnederlandse Dialectrale, n° XXVIII.

Want hoewel vele van de betekenissen, waartoe *captiare* zich in het Germaans heeft ontwikkeld, teruggaan of wijzen op een gelijkaardige betekenis in het Romaans, toch hebben sommige der geographisch meest verspreide betekenissen in het Nederlands — zelfs reeds in het Middelnederlands — helemaal geen equivalent in het Oud- of Middelfrans, of slechts een zeer sporadisch voorkomende in het Nieuwfrans, bv. „lopen”, „afschampen van een geweer”, „kiskassen op het water”; *kitsen* „steentjes gooien op het water”, wordt reeds in 1384 vermeld in een Leidse keure. Andere oorspronkelijke betekenissen, die in het Frans behouden bleven, waren reeds in het Middelnederlands verdwenen of ten minste zeer verzwakt. Zo vinden we de reeds bij KILLIAAN voorkomende uitdrukking *ketsen ende jagen*; het samenkoppelen van de twee, hetzelfde betekenende woorden wijst er op dat *ketsen* in de betekenis „jagen”, die het oorspronkelijk moet gehad hebben, reeds als ongewoon werd aangevoeld.

Het consonantisme en het vocalisme kunnen dan als volgt verklaard worden: elke Latijnse *p* op het einde van een syllabe vóór een medeklinker verdwijnt (zie BRUNOT-BRUNEAU, blz. 66). Zeer vroeg, misschien reeds in de 2^e eeuw na Chr. ontwikkelt *ti* zich tot *ts* of *tsi* (BRUNOT-BRUNEAU, blz. 54). De *e* in het Nederlans *ketsen* zou dan ontstaan zijn door *i*-umlaut.

Het Nederlands *kaatsen* gebruikt, als term van het balspel (jeu de paume) zou dan natuurlijk veel later samen met het eigenlijke balspel ontleend zijn geworden aan het Picardische *cachier*, waar de anlaut-*k* van het Latijn, die om de 8^e eeuw in het Frans gemouilleerd werd, behouden bleef en de Latijnse *ti*-groep tot *tch* [ʃ] werd (BRUNOT-BRUNEAU, blz. 58).

Het is natuurlijk ten minste even waarschijnlijk dat

captiare langs het Frans in het Nederlands of het Duits van het Rijnland overgegaan is. De *e* in plaats van de *a* in het vocalisme kan men dan beschouwen als een gewoon verschijnsel van umlaut bij de intensieve werkwoorden, of door mouillering veroorzaakt zonder dat er een umlautende factor aanwezig is. Men heeft dus *e* hoofdzakelijk in die gevallen waar *kaatsen-ketsen* een meer intensieve of frequentatieve betekenis heeft.

Of het woord nu rechtstreeks aan het Latijn of aan het Oud-Frans ontleend is, in ieder geval kan het geen verwondering wekken dat het ook in het Germaans zo een grote uitbreiding kent, want het woord zelf, vooral door de aard van zijn consonantisme, verklaart dit „succes”. Eens ontleend, werd het werkwoord zoveel gebruikt, misschien juist omwille van de „gevoelswaarde”, „de zintuigelijke betekenis”, „de symbolieke kracht” van de *ts*-groep.

In *Onze Taaltuin* schrijft G. S. OVERDIEP : „Terwijl het dus inderdaad niet „voorzichtig” is, de mogelijkheid van een oude symbolieke betekenis van een „suffix” a priori te verwerpen, is het, dunkt mij, minder „onvoorzichtig” te menen dat deze „meest-sonore klank”, de *s* in de werkwoorden, heeft gefungeerd van oudsher, en fungeert tot op de huidige dag als een element dat aan de „stam” toegevoegd of met den stam geschapen, zelfs, met het woord ontleend aan een vreemde taal de „betekenis” had van wat in het bovengenoemde *Donum* (blz. 57) door G. H. DE GOEJE wordt genoemd „S : kracht of beweging die wrijving ondervindt (stilte of ergernis) en overgaat in duur of uitgebreidheid die een samenhang is ; inwendige spanning” (1).

Verder zegt G. S. OVERDIEP nog op blz. 377 van het

(1) Bedoeld wordt het *Donum Natalicium*, J. SCHRIJNEN, Nijmegen, 1929.

hetzelfde opstel : „Ik zou ook willen aannemen dat talrijke werkwoorden op *-ksen*, *-psen*, *-tsen* (en *-tselen*, enz.) in het Nederlands zijn gevormd... of ook ontleend, omdat men in het aldus verkregen woord een door de *-ks*, *-ps*, *-ts* bepaalde zintuigelijke waarneming van plotselinge, onmiddellijke beweging, met een bijzonder heftige „gevoelswaarde” tot uitdrukking kon of wilde brengen.”

Het zou dan zeker niet te verwonderen zijn dat een dergelijk werkwoord, dat voor een gedeelte zoals de intensieven de zintuigelijke voorstelling is van een gevoelsindruk ook soms de weergave zou worden van gehoorsindrukken, en dus louter klanknabootsend zou worden zoals het hier en daar het geval is met *ketsen*.

Natuurlijk is het ook mogelijk en even waarschijnlijk, dat *ketsen*, dat zo een uitgebreide betekenisdifferentiëring doorgemaakt heeft, juist door zijn „zintuigelijke betekenis”, in aanraking gekomen is met een reeds bestaande of een wordende Germaanse onomatopee, dat zij beide elkaar beïnvloed hebben, en later geheel of gedeeltelijk samen gevallen zijn, zodat men voor sommige betekenissen van *ketsen* niet met zekerheid kan zeggen of ze nog rechtstreekse afleidingen zijn van *captiare* dan wel zuivere onomatopeeën.

Deze onomatopeeën, die dan uiterlijk hetzelfde aspect vertonen als het uit *captiare* ontwikkelde werkwoord, kunnen ook, onafhankelijk van dit laatste, bewegingsverba geworden zijn.

Het oudste begrip van dit werkwoord was dus „het geven van een geluid”, dat in het algemeen veroorzaakt wordt door het stoten op elkaar van twee of meer lichamen, derhalve door een beweging. Het moet dan geenszins verwonderen dat verklankende verba vaak de aanduiding worden voor een beweging, ook dan wanneer van een geluid

niets meer is te bespeuren (vergelijk bv. *ketsen* „afschampen”, „weigeren van een geweer”, „afwijzen”, enz.) zie J. VAN LESSEN, *Ts.*, Dl 55, blz. 253).

Door de gevoelswaarde van het werkwoord zelf en door de eventuele invloed van een homonieme, onomato-poëtische vorm zijn de verschillende klinkervariaties (die vooral in het Rijnland voorkomen bij het werkwoord *ketsen* (*kitsen, ketsen, katsen, kotsen*) te verklaren; deze klinkervariaties zijn zeer gewoon bij onomatopeeën en duiden dan verschillende nuances aan die misschien ook op de beweging kunnen toegepast worden.

Het werkwoord *ketsen* < *cachier* < *captiare* kan op zijn beurt onafhankelijk van andere onomatopeeën ofwel door contaminatie met het reeds bestaande *klakken* ontstaan gegeven hebben aan de klanknabootsende groep van *kletsen* (dat oorspronkelijk zou betekend hebben „klappen met de zweep”; men kan echter de prioriteit van *ketsen* of *kletsen* niet bewijzen (vgl. hiervoor R. VERDEYEN's *Klets-oor* (1). Zoals bij de klanknabootsende wortels of tenminste bij wortels met klanksymboliek gewoonlijk het geval is, komt ook hier bij *ketsen* niet alleen het verbum voor, maar tevens ook een substantief dat bij klanksymbolische woorden in principe de naam is voor de eenvoudigste vorm van een stoffelijk lichaam, terwijl het verbum aanvankelijk de benaming was voor een vroegere zeer primitieve handeling. Indien men semantisch kan bewijzen dat het werkwoord *ketsen* met deze of gene bepaalde betekenis rechtstreeks tot *captiare* te herleiden is, dan weet men tevens ook dat het substantief uit het werkwoord is ontstaan; komt er echter een klanknabootsend element bij te pas dan kan men niet met zekerheid zeggen of het werkwoord dan wel het zelfstandig naamwoord primair is,

(1) *Is. Teirlinck Album* (1931), blz. 157-168.

ofwel of beide ongeveer gelijktijdig zijn ontstaan (vgl. J. VAN LESSEN, *Ts.*, Dl 55, blz. 254 vgl.).

CAPTIARE (1).

A. JAGEN.

1. jagen
2. schepnet (*ketscher*)
3. schip (*kits*)
4. vrouwenloper (*ketser*)
5. katje spelen

B. VERDRIJVEN, VERVOLGEN, WEGJAGEN.

1. wegjagen
2. terminologie van het balspel
3. werpen
4. slaan
5. afstuiten : a) afstuiten
b) weigeren van een geweer
c) afschampen in biljartspel
d) knikkeren
e) kiskassen
6. afwijzen
7. a) vuur slaan
b) vonk

C. TRACHTEN TE VERKRIJGEN, TE VEROORZAKEN.

1. lopen
2. praten
3. veldduif (*kets*)
4. bedelen, opkopen

(1) De hoofddeling werd grotendeels overgenomen uit W. VON WARTBURG, F. E. W., Lief, 30, blz. 321 vlg.

D. DRIJVEN, LEIDEN.

1. ophitsen, dieren drijven
2. a) zweep
b) slag van de zweep
3. veldweg

E. INDRIJVEN, UITDRIJVEN (meestal technisch).

1. kerven
2. appelschijf, klokhuisje

F. ZOEKEN.

In het beroepsleven van de molenaar.

G. VIS VERVOEREN.

H. GESLACHTELIJKE BETEKENIS.

bok, enz.

I. ALLERLEI NIET GECLASSIFICEERDE BETEKENISSEN.

A. Jagen.

1. Jagen.

Reeds in het Middelnederlands had *captiare* veel betekenissen gekregen : de oorspronkelijke betekenis „jagen” die thans in alle Romaanse talen nog leeft : Ofr. *chacier*, Nfr. *chasser*, It. *cacciare*, Piem. *casse*, Logud. *cazzare*, Sp. *cazar*, Roem. *acăta*, was ook nog gewoon in het Middelnederlands, terwijl deze betekenis in het Nieuwnederlands volledig verdwenen is (cfr. v. WARTBURG, F E W, Bd II, blz. 321).

In deze betekenis werd ook in het Middelnederlands niet *caetsen* maar wel *ketsen* gebruikt, ook *kitsen*, dat KILIAAN identificeert met *ketsen*.

KILIAAN vertaalde *ketsen* als volgt : „sectari et consec-tari, venari, ketsen ende jaghen : aucupari et venari”.

Ook het Engels heeft het woord ontleend met deze betekenis nl. *to chase* „jagen” aan het centraal Frans, terwijl *to catch* „vangen”, uit het Noordfrans (1) komt (FRANCK-v. WIJK, i. v. *kaatsen*).

2. Schepnet.

Hierbij mogen we zeker het in Sleeswijk-Holstein voorkomende *ketscher* voegen dat volgende betekenissen heeft : 1° „klein handnet met korte steel voor het vangen van vis” (Visserstaal 1800); 2° „langstelige grote hark met een draadnet aan de onderzijde om mosselen te vangen”; 3° „gewoon net met lange steel om kreeften of vlinders te vangen”; 4° „gereedschap, waarmee men turf van onder het water te voorschijn haalt” (*ketschern*, „Torfschlamm aus dem Moorboden hervorholen”) (MENSING, *Schleswig-Holsteinisches Wb.*, i. v. *Ketscher*).

Dit woord, dat uit het Deens overgenomen werd in het Middelnederduits *kessen*, was op zijn beurt een ontleening aan het Engels *catcher*, „schepnetje” dat een afleiding is van *to catch* „captiare”.

3. Schip.

Het Nederlandse *kits* „een soort vaartuig”, uit het Engels *ketch* is misschien ook in verband te brengen met *to catch* en dus met *captiare*, zo als „*cace* (boul) bateau qui fait la pêche au chalut (v. WARTBURG, F E W, l. c.)”. DE JAGER in zijn *Woordenboek der Frequentatieven* acht *kits* evenals het Engels *ketch* en het Frans *quèche* of *quaiche* te behoren bij *kiten* (volgens Adelung het primitief van *kitzeln*) dat „licht steken” of „aanraken” betekent : *kits* zou dan zijn „een licht schip dat over de golven heen gaat als de kitsende steentjes”.

(1) Met „Noordfrans” zal hier wel „Picardisch” bedoeld worden.

4. Vrouwenloper.

Onder deze paragraaf (nl. de paragraaf A. Jagen) geeft VON WARTBURG ook „*cassinié* (Puiss.) „Coureur de femmes”; *cache* „coureur de femmes” (DEPRÊTRE, *W. d. C. i. v. cache*). In het Nederlands komt *ketser* „meisjesgek, man die de vrouwen naloopt” nogal eens voor : bv. te Neeroeteren L 368, Maaseik L 372, Helchteren L 413, Stokheim L 423, Buizingen O 287, Alseberg P 199, Diepenbeek Q 71, Weltwilder Q 84, Dudzele H 12. Deze betekenissen konden echter even goed behandeld worden onder de volgende paragraaf, nl. „vervolgen” (op Kaart III werd deze betekenis behandeld bij *lopen* en dan ook op dezelfde manier aangegeven).

5. Katje spelen

Misschien kunnen we hier bij de betekenis *ketsen* „jagen” ook de uitdrukking *ketje, katje, kets, kasj spelen* doen aansluiten.

Deze uitdrukking werd in vragenlijst Nr 41 slechts ingevuld te Tielt H 123, Lichtervelde H 117, Maldegem I 154, Bonheiden K 334, Langemark N 69, Rumbeke N 39. Maar zeker is het dat ze gebruikt wordt in gans West-Vlaanderen en misschien ook wel in de andere provincies. Deze zegswijze slaat op een kinderspel, waarbij het kind een ander naloopt tot het dit andere kan aanraken, waarbij het dan *ketje, kets, kette, kätse*, roept. Dat deze uitdrukking niet op het lopen slaat, maar wel op het vangen en het aanraken van het kind bewijst het feit dat deze uitdrukking ook voor het verstoppertje spelen gebruikt wordt, nl. *ketsdijk* Eename O 101, zie ook DE BO voor West-Vlaanderen : Kortrijk N 141, Ieper N 72 ; *kaatskeduik* te Oudenaarde O 98 *katje van dikkensjagen*, Dendermonde I 262 ; *katje wegstekens*, te Iddegem O 149, Pamel O 158, Schellebelle

I 256, *katjenalloe spelen*, Aalst O 61 (zie DE COCK en TEIRLINCK, I, blz. 153) (1).

De eerste uitdrukking komt ook voor in het Rijnland nl. *kütt ducke (spelen)* „Nachlaufespiel, einer muss nachlaufen und haschen (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 1798).

Misschien is het woord oorspronkelijk onomatopoëtisch en doelt het op de slag, die bij de aanraking op de schouder van het achtervolgde kind gegeven werd. Misschien is het ook slechts een verkleinwoord van *kat* of dan toch een contaminatie van de oorspronkelijke *captiare*-afleiding, of van de onomatopee met dit woord. Misschien is het verwant met *kitsen* „kitzeln”, dat volgens DE JAGER (*Wb. der Frequentatieven*) zich vertoont in ons *ketsen*, dat een aanraken der buitenste oppervlakte van enig voorwerp aanduidt.

B. Verdrijven, vervolgen, wegjagen.

1. Verdrijven.

Het begrip „jagen” hangt altijd met het begrip „achtervolgen” samen, hieruit ontwikkelt zich dan ook gemakkelijk de betekenis „verdrijven, wegjagen”.

Dit komt ook in Zuidnederland voor: *sjassen* (TEIRLINCK) *kassen* te Halle (SCHUERMANS), *cache* „het wegjagen” (RUTTEN) en ook in Zuidelijk Oost-Vlaanderen en Zuid-Brabant (zie Kaart II) met de betekenis „wegjagen, verblijven, buitengooien”; als simplex, ofwel als samengesteld werkwoord met *op-*, *af-*, te Gijzegem O 59, Eine O 94, Woubrechtgem O 138, Tollembeek O 274, Dworp O 289, Kortenberg P 76, Leuven P 88, Bierbeek P 137. Vergelijk de bij DE BO voorkomende uitdrukking *iemand den kas geven* „hem wegjagen”; *den kas krijgen* „de bons krijgen”

(1) A. DE COCK en Is. TEIRLINCK, *Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland*, Gent, 1902.

(DE BO, i. v. *kas*) en in Lijst Nr. 41 te Geeraardsbergen O 228 ; „*enə kaš krögen*” : 1° „uit een dienst ontslagen worden”, 2° „door een meisje afgewezen worden”.

2. Balspel.

Terwijl *ketsen* in het Middelnederlands gewoonlijk de betekenis heeft van „jagen, vervolgen, opjagen, voortdrijven” is de dubbelvorm *caetsen*, de gewone vorm, en komt vooral voor in de betekenis „balslaan”. KILIAAN geeft aan *ketsen met den bal*, *kaetsen* : *sectari pilam ludere pila*.

Deze betekenis van „kaatsen” die bijna over gans het Galloromaans gebied, in haast gans Zuid-Nederland, in Noord-Nederland tot Groningen en in het Rijnland verspreid is, en in het Middelnederlands zowel als in het Oudfrans voorkomt, zal wel zo oud zijn als het eigenlijke balspel zelf.

Kaatsen „balspelen” komt het meest voor in Oost- en West-Vlaanderen (zie Kaart I), in het Noordwesten van Brabant, in het Noorden der provincie Limburg. In Brabant Zuid-Limburg en in de provincie Antwerpen (het is over deze laatste veel moeilijker een oordeel uit te spreken daar veel plaatsen hier niet onderzocht werden), komt het veel minder voor, waarschijnlijk omdat het balspelen daar niet enkel niet als volksspel — zoals ten andere ook niet in West-Vlaanderen — maar zelfs niet als kinderspel voorkomt. In het Rijnland (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 267) en te Aken (*Wb. Aach.*) heet het *katschen*.

In het dialect van Namen (PIRSOUL, i. v. *cassî*) heet het *cassî* ofwel *atchessi* (v. WARTBURG, F E W, Bd II, 30, l. c.) „lancer une balle, relancer une balle avec la main”, vgl. nog *tchessi* „empaumer une balle” (PIRSOUL). Zie verder bij v. WARTBURG, F E W, l. c. : „ouest wallon *cassî*, m. dauph. bdauph. *retsasa*, bdauph. *recassa* „recevoir dans ses mains ou dans quelque chose que l'on tend ce qui

tombe, ou que l'on jette de quelque part", mars. *recassar* „atrapper quelque chose lancée en l'air" (cfr. *chace* „sorte de jeu de paumé"). W. BAL, in zijn opstel *Sur le vocabulaire du jeu de balle dans l'Ouest Wallon* (1), zegt „Il me semble bien que le type *cassi* — adapté en *casser* dans le français dialectal — manifestement hennuyer, ait participé à la fortune du jeu de la balle et que tous deux — mot et jeu — se soient enfoncés comme un coin dans le bloc wallon."

Met deze betekenis „spelen met de bal" komen ook tal van samenstellingen voor : „terugkaatsen, opkaatsen, neerkaatsen". Op sommige plaatsen, alhoewel zeer zelden, komt *ketsen* toch voor met deze betekenis.

De iteratieve vormen *katselen* of *ketselen* komen enkele malen voor in West-Vlaanderen (zie Kaart I) te Izegem N 45, Poperinge 67, Lendelede N 84, Moorsele N 87, Wevelgem N 139, Moerkerke I 152, verder te Kalloo I 151, Balen L 277 ; Westerloo K 310, Stokrooie P 36, Waasmont P 211, Landen P 171.

Haast overal waar *kaatsen* voorkomt wordt ook *kaatsebal* gebruikt — daarom juist werd het woord niet speciaal op de kaart aangegeven — zelfs werd daarvan een werkwoord *kaatseballen* afgeleid, gebruikt te Sint-Laurens I 156, Aalter I 187, Ruiselede I 223.

Het gebeurt ook — zoals ook op Kaart I aangegeven is — dat *kaatsen* niet het „spelen met de bal" in het algemeen betekent, maar alleen „het wegslaan van de bal" : Zuidelijk West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen, provincie Antwerpen ; het wordt ook vermeld bij CORN. en VERVLLET i. v. *kaatsen* ; *kotsebal* in Groningen (*Groninger Wb.*, i. v. *kotsbal*). Van het werkwoord worden dan natuurlijk allerlei naamwoordelijke vormen afgeleid, o. a. *kaatser* of *ketser* (zelden) „hij die kaatst". Ook dit werd niet op de kaart aange-

(1) *Mélanges de Linguistique romane offerts à J. Haust*, Liège, 1939, blz. 21.

bracht ; het vaakst komt het voor in die streken, waar het kaatsspel als volksspel voor volwassenen voorkomt.

Naast *kaatser* hebben we als zelfstandig naamwoord nog *ka(a)tse*, dat twee verschillende betekenissen heeft naar gelang de streek : de eerste betekenis van *kaatse* is „bal” ; dit komt haast uitsluitend in West-Vlaanderen voor (behalve in het Oosten der provincie en in de streek van Kortrijk ; zie Kaart I) ; ook nog te Borsbeek K 252, Begijnendijk K 344, Sint-Niklaas I 175, Wetteren I 255, Maldegem I 154, Massemen O 41, Zingem O 87, Pollare O 221 ; in het Rijnland *katsch* of *katschenball* „bal” (*Rhein. Wb.*, i. v. *katsch*) ; te Aken ook *katsch* (*Wb. Aach.*, i. v. *katsch*) ; in Wallonië vinden we *casse*, „balle, éteuf” (Namen), in het Mfr. *chasse* „speelbal” circa 1540 (v. WARTBURG, F E W., l. c.) ; in het Luiker Waals treft men met deze betekenis *kèsse* aan, waarschijnlijk ontleend aan het Nederlands (HAUST, D. L., i. v. *kèsse*).

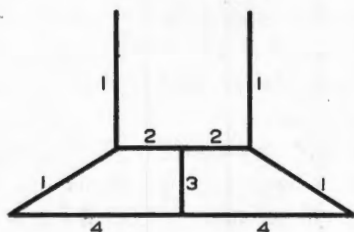
In het Waals treffen we een eigenaardige betekenis afleiding aan voor *cache*, nl. [*kas*] en zijn diminutief [*kasèt*] voor het geel van het ei, in de arrondissementen Dinant, Namen en Philippeville, cf. CH. BRUNEAU, *Patois d'Ardenne*, i. v. *œuf* en het opstel van J. HAUST in *Festschrift Jud.* (1).

De tweede betekenis, die eveneens in het Frans en het Waals voorkomt en waarschijnlijk in het Nederlands ontleend werd aan het Waals, is : *kaats* „plaats waar de bal tegengehouden wordt, of zijn loop staakt of valt”, Mfr. *chasse* „endroit précis où la balle s'arrête lorsqu'elle a touché la terre une seconde fois” (v. WARTBURG, F E W., l. c.).

Deze term is eigen aan het balspel, zoals het door vol-

(1) J. HAUST, *Notes sur quelques termes dialectaux de la Belgique romane*, in *Sache, Ort und Wort (Festschrift J. Jud.)*, Zurich, 1943, blz. 400.

wassenen gespeeld wordt, en komt dus alleen voor daar waar dit spel bestaat, nl. in Oost-Vlaanderen, hoofdzakelijk in de streek van Aalst en Geeraardsbergen, en in West-Brabant. Klaarblijkelijk werd het woord daar samen met het spel aan Wallonië ontleend (zie Kaart I); jammer genoeg is hiervoor zeer weinig materiaal aanwezig. Deze betekenis komt ook nog voor te Neerpelt L 312, Dilsen L 412, St.-Huibrechts-Lille L 313, Tessenderloo K 353. Misschien werd dit spel vroeger ook in West-Vlaanderen gespeeld, want DE BO geeft op: „*de katsen leggen*, de plaatsen tekenen waar de bal zijnen loop staakt” (i. v. *Kaats*). Zie de regels van dit balspel bij W. BAL, l. c., aan wien we het volgende ontleen (1).

1. ligne des mauvaises
2. ligne des courtes
3. tamis
4. ligne des *woutes*

„Toute balle livrée qui tombe entre le tamis (origine de la livrée) et la „ligne des courtes” est perdante; de même toute balle de livrée ou de rechas qui tombe en dehors des „lignes des mauvaises”; toute balle de rechas qui dépasse la „ligne des *woutes*” est gagnante. Les autres balles constituent des chasses et doivent être rejouées dans une manche suivante” (2). De waarde van het werpen met de bal wordt dus bepaald door de plaats waar de bal valt, vandaar dat in het Nederlands en ook in het Waals en Picardisch (cfr. DEPRÊTRE, *W. d. C.*, en SIGART, *W. d. M.*,

(1) Tekening en verklaring enigszins vereenvoudigd door ons.

(2) Vergelijk dit met M. SACRE en DE COET, *Volksspelen en Volksvermaken in Vlaamsch-België*. Merchtem, 1925, blz. 32.

i. v. *cache*) de plaats waar de bal valt de naam *kaats* of Waals *cache* krijgt.

Een speciale, maar zeer begrijpelijke betekenis krijgt *kaatsen* te Zoersel K 233 en te Opoeteren L 415 : *kašən* of *køšən* „een goal maken bij het voetbalspel” en *kaš* „een goal bij het voetbalspel”.

3. Werpen.

Bij dit begrip behoort ook de in het Hageland voorkomende betekenis „smijten, werpen” (TUERLINCKX, i. v. *kaatsen*) die ook in het Rijnland (Aachen, Kohlscheid) voorkomt : *kitschen* of *ketschen* „mit einem kleinen Gegenstand werfen” (*Rhein Wb.*, Bd IV, kol. 570) „etwas hinkatschen, rauh hinwerfen”, of *katschen* „nachwerfen, spielen mit Klickern oder Steinen” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 269).

4. Slaan.

Aan de uitdrukking „de bal (terug)kaatsen, terugslaan, slaan” knopen we vast de betekenis van *kaatsen* of *ketsen* „slaan, een slag geven” (cfr. WNT en TEIRLINCK, i. v. *ketsen* ; DE BO, i. v. *katse*, *ketse*, „een slag, bijzonderlijk met de hand”).

5. a) Afstuiten.

De volgende zeer verspreide betekenissen : „afstuiten, weigeren van een geweer, vuur slaan”, enz. en de figuurlijke betekenis van *ketsen* kunnen we hier doen aansluiten bij de betekenis „slaan” en „werpen” FRANCK-VAN WIJK beweert ook dat die betekenis van *ketsen* zich gemakkelijk laat verklaren uit „kaatsen”, maar het Mnl. Woordenboek beschouwt dit als twijfelachtig.

Deze betekenissen schijnen hoofzakelijk maar Nieuwnederlands te zijn, toch vindt men reeds één afleiding ervan in 1384, waar *kitsen* d. i. „met steentjes over het water gooien zodat men het water af en toe raakt” te

Leiden in een keur aan de jeugd wordt verboden (cfr. DE JAGER, *Wb. der Frequentatieven*, hierboven blz. 118 geciteerd).

b) Weigeren van een geweer.

VON WARTBURG geeft voor het Galloromaans geen gelijkaardige betekenis aan, behalve in paragraaf 3 c : „treiben, führen”, in het Mfr. en Nfr., *chasser* „faire partir, d'une arme à feu”, en in paragraaf 4 a „hineintreiben, her austreiben”, Nfr. *chasse* „charge de poudre grenée que l'on met au fond d'une cartouche (seit Enc. 1753)”; het Nndl. kent *ketsen* „weigeren van een geweer”. Misschien hebben we hier ook te doen met een klanknabootsend werkwoord dat samengevallen is met een afleiding, van *captiare*.

J. L. PAUWELS (1) heet *ketsen* „weigeren van een geweer” „een ontlening aan het Romaans, die tevens onomatopöetisch is”. Het is nu nog heel vaak slechts als klanknabootsing bedoeld, gewoonlijk in het tussenwerpsel *kets*, hier en daar aangegeven in Lijst Nr. 41. Te Antwerpen K 244, Lichtaart K 272, Bouwel K 269, Mol K 276, Tongerlo K 309, Olmen K 313, Ramsel K 349, Zichem K 351, Arendonk K 240, Achel L 282, Peer L 355, Meeuwen L 364, Gits N 33 (Balegem O 38; *ketsen* „zeer hard over de stenen lopen”), Werchter P 26, Houwaert P 37, Meldert P 45 (zie Kaart II), betekent *ketsen* gewoonlijk „het knallen van een geweer, het botsen van stenen, het geluid veroorzaakt door de vonk die uit de keien springt”, ook nog *kets* „elk kort afgebroken gerucht” (CORN. en VERVL., i. v. *kets*) en te Heusden K 360 is *kats* „een dof geluid, bv. plons in water of slijk”. In het Rijnland is *kets* „nicht zu starker aber durchdringender Knall der Peitsche (Erkrath)” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 270).

(1) *De consonantenverbinding ts in het Nederlands*. Leuv. Bijdr., XXVII, blz. 101.

Het klanknabootsende werkwoord is dan misschien bewegingswerkwoord, een afleiding van *captiare* met betekenis *slaan, werpen” wegens de klanksymboliek onomatopöetisch geworden. De samenstelling *afketsen* met de betekenis „afschampen” en toegepast „weigeren van een geweer”, komt in gans Zuid-Nederland voor (haast niet in Noordelijk West- en Oost-Vlaanderen (zie Kaart II). Ook in het Rijnland hebben we : *ketsen* „verzagen von einer Schusswaffe” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 269) ; „fehl gehen im allgemeinen Sinne (M. Gladb. Erk., Heinsb., Kemp-Süchteln (*Rhein. Wb.*, l. c.) ; in Gelderland : *ketsen* „ergens langs slaan, met een steen” (*Wb. Geld. en Over.*, i. v. *ketsen*).

c) Afschampen in het biljartspel.

Een speciale toepassing van *ketsen* „afstuiten” is de betekenis „misstoten in het biljartspel”, *kets* „misstoot” te Herenthout K 301, Helchteren L 413 (*ketsen* en *ketskeu*), Westerloo K 310, Heusden K 360, Kortenberg P 76, *katsænbol*, „afschampen bij biljart”, Alseberg P 199.

d) Knikkeren.

Bij het begrip „afschampen” behoort ook nog *ketsen* „met knikkers spelen” te Berlaar K 295, „spelen met dikke knikkers, gooien om mekaars knikkers te raken”, *ketsmoaj* „dikke witte knikker, waarmee op knikkers van dezelfde soort gegooid wordt” te Montenaken P 214, *kašer* „knikker”, te Lichttaart K 272, *ketsen* „afschampen van twee knikkers „te Lier K 291, „met grote knikkers werpen” Haaltert O 196 ; bij CORN. en VERVL. *ketsen* „knikkers in een putje gooien”. Dit komt ook in het Rijnland voor : *ketschen* of *kitschen* „den Klicker gegen eine Wand auf oder gegen den des Mitspielers mit einem Ruck werfen dass er zurück-schnellt” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 570) ; *kits* „kleiner Stein” (kol. 582) ; *kitz*, „kleinster Klicker” (kol. 579) ; *kötschen*,

„dem Klicker durch einen Ruck mit der schnellenden Hand Nachdruck verleihen”, (kol. 1284), en in Sleeswijk-Holstein *kyde* „die kleine Kule, die beim Marmelspiel gebraucht wird” (*Schlesw. Holst. Wb.*, Bd III, i. v. *Kyds*).

Deze toepassing op het knickerspel is misschien ontstaan uit het versmelten van *ketsen* „afschampen met *ket* of *bolleket*”, dat met de betekenis „grote knikker” in de idiotica voorkomt : (DE BO, SCHUERMANS, CORN. en VERVL.) ook als *kette* „slag of stoot”, *ketten* „slaan” (DE BO); SCHUERMANS geeft in deze betekenis *ketten* naast *ketsen*.

e) Kiskassen.

Ketsen, *kitsen* „met steentjes op het water gooien, zodat ze af en toe opspringen” komt hier en daar voor ; een afgebakend gebied schijnt niet te bestaan. Het wordt ook aangetroffen in Sleeswijk-Holstein, als *kütschen*, *kletschen*, *katschen*, *ketschen*, *kattfischen*, *kattsmieten* (*Schleswig-Holst. Wb.*, Bd III, i. v. *kütschen*, *klitschen*,... enz.).

Behoort bij het begrip „afschampen” ook het reeds bij KILIAAN en in Haspengouw en het Hageland voorkomende *kets* „blikkaar” (TUERLINCKX, i. v. *kets* en *blek*)?

6. Afwijzen.

De betekenis „afschampen” in figuurlijke zin nl. *afketsen* „afwijzen” (o. a. van een voorstel) is tamelijk ruim verspreid in de provincies Antwerpen en Limburg (zie Kaart II) ; deze Nederlandse betekenis heeft geen equivalent in het Galloromaans. Een meer speciale betekenis treffen we aan te Heusden K 360, en te Achel L 282 : *ketsen* „afbreken van een verloving” en te Hasselt Q 2 *ketsen* „afsnauwen” ; hierbij behoort misschien het bij VON WARTBURG, F E W., par. 2 a) en vermelde Nfr. *chasser* „chasser quelqu'un avec des paroles dures” ; in het Rijnland *ketzen* „kritisieren, nörgeln, abfällig von jemandem sprechen” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 269).

7. Vuurslaan.

Een vierde betekenis afgeleid van *ketsen* „slaan”, en tevens klanknabootsend is *ketsen*, „vuur slaan uit stenen”. Dit is ook verwant met „weigeren van een geweer”; vroeger gebruikte men voor het afschieten van een geweer ook een vuursteen, waarvan de vonk dan op het kruit moest vallen. Deze betekenis, die ook in Noordnederland voorkomt (*ketsen* en *ketsturf* „turf die licht vuur vat”, zie SCHUERMANS, i. v. *ketsen*; *kitsen* in de Noord-West-Veluwe) (1) ligt verspreid over gans Zuid-Nederland (zie Kaart 00) het minst echter in West- en Oost-Vlaanderen, vooral in Limburg en Brabant.

Hier en daar vindt men de algemene betekenis „tegen elkaar staan” (zie Kaart II). Deze betekenissen worden vermeld voor Sittard (2), bij TEIRLINCK, CORN. en VERVL. en SCHUERMANS, niet bij DE BO. Ook in het Rijnland treffen we aan *kitschen* of *ketschen* „Feuer mit Stahl und Feuerstein schlagen” (*Rhein. Wb.*, Bd III, kol. 570), ook *Katschstahl*, *katschstein*, (ibid.) en *ketstaal* „vuurstaal” bij TEIRLINCK.

In Limburg en Brabant heet de vuursteen of vuurslag *ketser* (zie Kaart II); vgl. *katschgeschirr*, „Stein und Stahl um Feuer zu schlagen” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 570): deze naam wordt zelfs gebruikt voor het moderne „sigaren-aanstekertje”.

In Antwerpen (CORN. en VERVL., i. v. *ketser*) en ook elders (SCHUERMANS, i. v. *ketser*) komen nog voor *ketser* „fosfoorlucifertje, dat ketst of knettert als men het aanwrijft”.

(1) W. VAN SCHOTHORST, *Het Dialect der Noord-West-Veluwe*. Utrecht, 1904, blz. 152.

(2) L. VAN DER HEYDEN, *Zittesjen A. B. C.* Sittard, 1927.

In Brabant heet dit ook *kretserken* en *kretsken*, nl. te Houwaart P 37.

Over gans het gebied verspreid, wederom behalve in West-Vlaanderen en een groot deel van Oost-Vlaanderen, is *kets*, „vonk”; aan de vorm van het woord hoort men nog het klanknabootsende in het Rijnland *Katschfeuer* „vonk”.

C. Trachten te verkrijgen, te veroorzaken.

De betekenis „zich inspannen om een doel te bereiken” ontstaat zeer logisch uit de oorspronkelijke betekenissen „drijven, jagen”. *Ketsen* werd reeds in dien zin gebruikt in het Middelnederlands en bij KILIAAN (zie *Mnl. Wb.*). In het Ofr. hebben we *porchacier* „chercher à obtenir, à se procurer quelque chose, à causer quelque chose” (VON WARTBURG, F E W., l. c.). In het Waals *cassi* „essayer de, chercher à, tenter de” (cfr. W. BAL, o. c.).

Deze grondbetekenis zal dan natuurlijk het ontstaan geven aan een groot aantal afgeleide betekenissen in het Nederlands zoals ook in het Galloromaans (vgl. VON WARTBURG, F E W).

1. Lopen.

Het reeds bij KILIAAN voorkomende *ketsen* „lopen” „multum et continuo sequi, cursare, cursitare, discurrere” kan men als uitgangspunt nemen. Al de bij KILIAAN voorkomende nuances van „lopen” treft men ook nog in het Nieuwnederlands aan : deze liggen nu op een eigenaardige wijze verspreid (zie Kaart III) nl. in twee grote gebieden, zuidelijk en oostelijk Oost-Vlaanderen, gans Limburg, ook nog de kuststreek. In Brabant en West-Vlaanderen zijn die betekenissen toch hier en daar te vinden en wijzen er wellicht op dat ze eertijds in gans Zuid-Nederland gebruikt werden.

In de eigenlijke betekenis „lopen” vermeldt VON WARTBURG, F E W alleen maar „Pt. Aud. *décacher* „courir avec impétuosité (d'un cours d'eau)”; hij brengt dit onder de vorige paragraaf „pourchasser” Pt. Aud. „courir çà et là (p. ex. des animaux qui cherchent leur nourriture)”; gemakkelijksheidshalve brengen we „lopen” eventueel „vervolgen”, samen met „lopen” „eventueel zich inspannen om een doel te bereiken”. Ook het Duits kent deze betekenis: in het Nederduits werd (en wordt misschien nog) *kitschen* gebruikt voor „iedere vlugge beweging als lopen, zeilen, schaatsenrijden, met de slede langs een helling glijden”, zie L. KRAUSE in *Korrespondenzblatt des Ver. f. nnd. Sprachf.*, XXXVII, blz. 9) vooral in Mecklemburg (zie *Trübners Wb.*, i. v. *kitschen*). In het Rijnland *kitzeln* „laufen”, *abketzeln* „davonlaufen”, *abketschen* „davonlaufen” (*Rhein. Wb.*, i. v. *kitzeln*, enz.).

De meest voorkomende varianten van „lopen” zijn (telkens met het equivalente voorzetsel): „achternalopen” (vooral gezegd van jongens die een meisje nalopen), „doelloos rondlopen” of „rondfietsen, ravotten”, te Eine O 94, „stoeien” te Zulte O 12, „wild spelen, zwieren” te Beveren bij-Kortrijk O 81, „zeer hard lopen, hard lopen” (Sittard „zwieren, langs de straten zwieren”); *afketsen* is de meest gebruikelijke van alle samenstellingen. We hebben verder nog „haastig lopen” van daar de betekenis „vluchten” te Rooborst O 115, en te Nederbrakel O 208. DE JAGER (*Wb. der Frequentatieven*) vraagt zich af of *ketsen* „lopen” ook een afleiding is van *kitsen* „licht steken” of „aanraken”.

Talrijke uitdrukkingen werden ook met *ketsen* gevormd: *lopen en ketsen, rijden en ketsen, rotsen en ketsen, bijzen en ketsen* (cf. Lijst Nr. 41, en W N T). De idiotica en Lijst Nr. 41 vermelden er hier en daar nog andere: „*op den kets zijn, op gang zijn*”. DE BO, i. v. *kets*, TEIRLINCK, *ibid.*: *in zijnen kets zijn, in zijn vuur zijn* cfr. ook *Rhein. Wb.*,

Bd IV, kol. 270, in de uitdrukking : *In die Dern sett völl Kets* „Feuer, Leben” te Klev. Rees) ; *in zijn kets zijn* „in goede of kwade luim zijn, in driftige stemming om iets te doen”, *hij is in zijnen kets* „sa quinte le prend”, *in zijnen kets geraken* „entrer en veine (de gâté)” (DE BO, i. v. *kets*) ; heel vaak komt in de lijst ook *ketser* voor als „een die goed kan lopen” vandaar ook „iemand om de koeien te wachten” te Stekene I 171.

Hierbij kunnen we ook brengen de betekenis *kets* „lichtzinnig meisje” o. a. te Diepenbeek Q 71 of te Gijzegem O 59 *kets* „vrouwspersoon dat herbergen en koten afloopt” ; vgl. *Köze* „Frau oder Mädchen, ausgelassenes munteres Mädchen” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 1298-99). Deze betekenis brengt DE JAGER, in *Wb. der Frequentatieven* samen met *kit* „kroeg”, dus *kits* „zij die in een kroeg of kit slempen” (zie verder voor de geslachtelijke betekenis paragr. H, en ook *ketser* „meisjesgek” paragr. A, 4). In WNT wordt nog de volgende uitdrukking vermeld, die bij „lopen” aansluit : *de schoenen afketsen* „de hielen van de schoenen afslijten door het vele lopen” ; *katse, katser* „jongen die veel op straat loopt en daardoor zijn schoenen erg verslijt” te Jeuk P 219 ; cfr. in het Rijnland *verkitschen* „die Schuhe, den Absatz schieftreten”, ook nog „die Schuhe draufschlappen”.

2. Praten.

CORN. en VERVL. en WNT geven voor *ketsen* de betekenis „babbelen, praten” ; dit komt voor in „bij de geburen rondgaan om een praatje te houden, op babbelen uitgaan ; *kets* „babbelwif, enz. te Erpe O 52 en andere. In het Rijnland *abketschen* „die Häuser, das Dorf abgehen zum schwatzen” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 269). In de boeventaal is *katsen* „praten”, *katser* „prater” (MOORMANN) (1).

(1) J. G. M. MOORMANN, *De Geheimtalen, Bronnenboek*. Zutfen, 1934, De Boeventaal, blz. 316.

3. Veldduif (Kets).

Volledig ontbrekend in het Galloromaans gebied is de vorm *kets* „veldduif” d. i. een soort duif die het eten zoekt lopend in het veld in tegenstelling met waardevollere duifsoorten. Deze betekenis, die misschien ook ontstaan is door contaminatie met een ander woord, komt voor in Midden Brabant (waar de betekenis „lopen” voor *ketsen* tamelijk zeldzaam is) en ook in gans Limburg (zie Kaart III).

4. Bedelen, opkopen.

Rechtstreeks nu met de hoofdbetekenis van paragr. C verbonden is „rondlopen om iets op te halen”, vandaar betekenissen als „bedelen” „opkopen” enz. Opvallend is dat volgens VON WARTBURG deze betekenissen in het Galloromaans hoofdzakelijk in Noord-Frankrijk voorkomen; hij vermeldt: „Aflandr. *pourcachier le bocin* „faire une quête dans une église” (Tournai 1314, Tournai 1450); Nam. *portchessi*, Giv. *pourchessi*, Mons *pour-cacher*, flandr. *id.*; boul. „mendier” (1810), „quête”, Créq. *id.*, St.-Pol, *spurkaše* „faire une quête à domicile, mendier”, afr. *porchais* „quête”, Enf. Guill. achamp *porchaz* „produit d’une quête” (1267), aflandr., *pourcas* (1367-1432) Mfr. *pourcach* „quête”, enz. (cfr. F E W, Bd II, blz. 324).

De betekenis „bedelen” komt minder voor in Zuid-Nederland: we hebben *afketsen* „afschooien” te Alveringem H 100; mag men hier bij doen aansluiten het door DE BO vermelde *kas, kasse*, „iemand, die het land doorloopt om kleine waren te verkopen”? DE BO echter verklaart: „iemand die met een kas op den rug het land doorloopt”(?)

In de Zuidnederlandse idiotica ligt bij *kutsen* de nadruk vooral op het „rondgaan om handel te drijven”. KILIAAN kent *kutsen* niet, doch wel *kitsen*, dat hij met *ketsen* gelijkstelt; SCHUERMANS geeft *kutser* „kleine koopman, op-

koper", in het Meetjesland *kuts*, in Klein-Brabant *koetser*, *kutsen*, „het kutserambt uitvoeren, kleinen handel drijven (in vele streken van Oost- en West-Vlaanderen)".

SCHUERMANS beschouwt dit als een andere uitspraak van *ketsen*, maar hij oppert de onderstelling dat het ook van *koets* kan afgeleid zijn, dus „met een koets of wagentje rondrijden om kleine dingen op te kopen of te verkopen", vandaar *boterkutser* „hij die boter opkoopt bij de boeren om ze dan op de markt te verkopen" en *kutseboter*. DE BO geeft op : *kuts*, *kutser* „iemand die op de markt komt of te lande rondgaat, om stoppe, boter, eiers, konijnen, kiekens in het groot te kopen en in het klein te verkopen". Het Mndl. Wb. kent *ketser*, „onderverkoper", *cuts*, en het vrouwelijke *cutseghe*, dat ook bij DE BO voorkomt. Vragenlijst Nr. 42 geeft op : te Westcapelle H 11 : *ketser* „iemand die met boter op de botermarkt staat", Oostende H 16 : *kotsakåre*, „kar die naar de markt kwam met groenten", Eksaarde I 206, *nå vigakets* „opkoper", Mariakerke (O. Vl.) I 240 : „koper of verkoper van aardappelen, opkoper" Aalst O 61 : *pårakašar* „paardenkoopman", Nederbrakel O 208 : *afketsen*, „bij de mensen rondgaan om iets te kopen", Herk-de-Stad P 50 : „een veekoopman, die dikwijls terugkomt om een dier te kopen". Het Mnl. Wb. geeft ook op dat *kutsen* niet tot *ketsen* terug te brengen is, maar wel dat het een ander woord is. Alhoewel we deze betekenis tot *captiare* zouden kunnen terugbrengen, toch is het veel waarschijnlijker dat we hier werkelijk met een ander woord te doen hebben, dat (zoals in de idiotica) *kutsen* was, maar door ontronding, misschien veroorzaakt door de invloed van het levenskrachtige *ketsen*, samenviel met *ketsen*.

Dit *kutsen* is een intensief werkwoord van het Mhd. *kiten* of *kåten*, dat volgens LEXER (*Mhd. Taschenwb.*, i. v. *Kiuten*) ofwel „spreken, schwatzen" ofwel „tauschen, vertauschen" is ; er was ook een sterk masculinum dat

„Tausch” betekende, dus „ruilen, wisselen”; het feminum *kute* betekende in het Mnd. „Flachs in einer gewissen Form und Menge” (LEXER., i. v.).

De *u* van *kutsen* die in het Nhd. *au* werd, zoals in het waarschijnlijk daarvan afgeleide *Kauderwelsch* en *kaudern* „Zwischenhandel treiben, mäkeln” (*Trübners Wb.*, i. v. *kaudern*), werd in het Mndl. nu verkort en tot *ø*; in West-Vlaanderen worden vele Germ. of Lat. *u*'s kort bv. Lat. *butyrum* > *bøter* in het Iepers.

Het Ndl. *koeteren* kan ook hieruit ontstaan zijn langs *koeterwaals* < *Kauderwelsch*: „längst vor den Zeugnissen für das Adj. tritt ein Berchtoldt Khawderwalsch, 1379, Bürger von Rain am Lech auf; zu frühnd. *kuder*, *kauder* „Werg” stellt sich der Namen des ital. Werg-, Flachs-händlers der auf jeden Welschen Hausierer ausgedehnt und vom Hausierer-romanisch dieser Italiener, verallgemeinert wird” (KLUGE, *Etym. Wb.*, i. v. *kauderwelsch*).

In het Rijnland gaan de niet-gediphthongeerde vormen *kötsen* „betteln, Gaben heischen, zunächst von von Haus zu Haus zu bestimmten Zeiten kommenden Sammlern” (z. B. der Pastor), anhaltend lästig Bitten; *kött* „der Bettelgang” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 285); *kuddeln* „betteln” (kol. 1655) gaat waarschijnlijk ook op dit werkwoord terug; vgl. *abketschen* „die Häuser abgehen zum Betteln” (Rees, Klev. Geld.) (*l. c.*, kol. 269).

D. Drijven, leiden.

Onder dit hoofd brengt VON WARTBURG ook: Pt Aud. *pourcacher une besogne* „s'en occuper précipitamment pour s'en débarrasser”, in het Ndl. hebben we *ketsen*, „slordig, haastig afmaken” te Tielt (Brabant) P 38.

1. Ophitsen, dieren drijven.

Hieronder kunnen we brengen de alleen in Zuid-Neder-

land gebruikte betekenis *ketser*, *ketsen* „schuitemager, scheepstrekker, schepen trekken met paarden”. Alleen het WNT en DE BO vermelden het; daarbij komen nog *ketsepaard* „paard dat de schepen trekt”, *kets* „jaagpad langs de vaart”. Deze betekenissen liggen verspreid langs de Dender, langs de Schelde vóór ze Gent aandoet, langs de Leie, reeds minder langs het kanaal Gent-Brugge, in de streek ten Noorden van Ieper, te Langemark, enz. (zie Kaart III). De betekenis „ophitsen, drijven van dieren” had *chacier* reeds in het Oudfrans: ofr. *chacier* „exciter, faire marcher un cheval, conduire des bêtes”; te Luik *tšesi* „mener les boeufs, boul. *catcher*, Mons *catcher* „faire marcher un animal”, Norm. *cacheux* „conducteur de bestiaux”, *catcher* „stimuler, harceler” (zie DEPRÉTRE, *W. du C.*, blz. 48 en VON WARTBURG, *F E W*, l. c.). Het Zuidnederlandse gebied heeft een streek waar *opketsen* „ophitsen” of „drijven van dieren” voorkomt, nl. in Zuidelijk Oost-Vlaanderen en Zuidelijk West-Brabant, de streek die wel het meest in contact moet staan met Wallonië, want daar komen hoofdzakelijk en het talrijkst die betekenissen voor, welke we tevens in het Galloromaans vinden (zie Kaart III). Haast overal heeft men hier (behalve op de meest noordelijke plaatsen) zoals telkens, wanneer *ketsen* in deze streek voorkomt, *kašən*; hier is dit niet een rechtstreekse ontleening aan het naburige Picardisch, maar een geval van echte Rückumlaut: $a > e > a$ veroorzaakt door de mouillering van *ts* tot *š* (cfr. GROOTAERS, *Nogmaals „kletsoor”*) (1). Te St.-Kwintens-Lennik O 238, Gooik D 239, vinden we *kašər* „iemand die een ander in het vuur wil jagen”.

Er bestaat nog een toegepaste betekenis „ophitsen bij het werk, hard doen werken”, zie VON WARTBURG, *F E W*,

(1) L. GROOTAERS, *Nogmaals „kletsoor”*, in *Album R. Verdeyen*. Brussel, 1943, blz. 223 en noot 10.

l. c. : *cachementer* „faire travailler sans repos”; *tchëssi* (terme d. houill.) „pousser l’avancement d’une voie, d’un travail” (HAUST, DL., i. v. *tchëssi*); in het Nederlands te Ruisbroek O 251, Geeraardsbergen O 228, Oud-Heverlee O 83.

Vandaar de betekenis „zelf hard werken, zich afsloven”, zoals te Laken P 64, Jeuk P 219 en in het Rijnland *abkotsen* „sich abarbeiten, abplagen”, *sich verkozen* „sich abmühen” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 1297-98) (waarschijnlijk echter een afleiding van *Köze* „Tragkorb”, vgl. *közen* „schwer tragen”, *kitschen* „angestrengt arbeiten” (*o. c.*, Bd IV, kol. 570).

Te Grimmingen O 224, Denderwindeken O 35, St.-Kwintens-Lennik O 238, hebben *kašən*, *kašər* nog de betekenis „meegaan met de jager om het wild op te jagen”. Vandaar ook de betekenis *de paarden afkašən* „vermoeien of doen afzien”, te Aalst O 61, Liederkerke O157; *kašər*, „voerman” te Aalst O 61; *ketser* „voerman” te Torhout H 116.

2. Zweep.

De zweep en de slag van de zweep worden gebruikt om de dieren op te jagen, vandaar dat hun benamingen gedeeltelijk van *captiare* afgeleid werden.

In het Romaans is *cacheoire* (Pic.) of *chassoire* (Fr.) nu eens de naam van de zweep zelf en dan eens van de slag (eindje) van de zweep : we vinden de betekenis „zweep” te Mons *ēclachoire*, Namen *scasoire* (PIRSOUL, i. v.), Lothar. *sesor* (Zéliquzon, blz. 104) (1), Vogesen *tšesör* (J. JUD, in *Zeitschr. für rom. Phil.*, XXXVIII, blz. 69), *klaswar* te Roubaix, Gonde *klašoar*, Pic. *cacheoire* (sedert 1572), Ath *ēsklašur* (naar VON WARTBURG, F E W, *l. c.*); de betekenis „slag

(1) L. ZÉLIQZON, *Dict. des patois romans de la Moselle*. Straatsburg, 1922-1924.

van de zweep" treffen we aan te St.-Pol *kasür* „ficelle", en Boul. *catchoirer* „fouetter", Lincen *sikaswar* (VON WARTBURG, F E W, l. c.), *caswar*, enz. (BRUNEAU, *Patois d'Ardenne*, Dl I, blz. 408); — „*tchesséûte* à Strée, Tohogne, *skèsséûre* Bas-Oha, Ben-Ahin, *k'tchèsseute* Huy, *tchèsse* La Gleize (zie HAUST, DL., i. v. *tchesséute* enz.)"; — *cach'chon* Tôtes en Seine-Inférieure, *cacheton* Abbeville (*Larousse du XXe s.*); *clachron* te Verquigneul, *clacheron* te Pecq en te Leuze, *esclachon* te Bassilly, *eclachron* te Rameignies, en een geheel geïsoleerde *l*-vorm te Chimay (zie GILLIÉRON, A L F, carte 1624, *mèche de fouet*). J. JUD beweert: „bei der Randlage von *clachoir* scheint mir die *l*-Form des flämischen älter zu sein als die französische Form (*Zeitschr. für rom. Phil.*, XXXVIII, blz. 69).

In Zuid-Nederland heeft *kletsoor* slechts zelden nog de betekenis „zweep"; het komt alleen nog hier en daar voor aan de taalgrens (zie Kaart IV) en in de uitdrukking *van kletsoor geven* „er vaart achter zetten" (1), en dit in Zuid-Limburg en in Zuid-Oostelijk Oost-Vlaanderen (zie Kaart IV).

In zuidelijk Oost-Vlaanderen, in de prov. Brabant en Antwerpen wordt *klats*, *klits*, of *klets* gebruikt als zweepnaam (zie Kaart IV); deze woorden zijn waarschijnlijk wel ontstaan door contaminatie van *ketsen* met onomatopöetische werkwoorden als *klakken* of *klappen*. Voor het „klappen met de zweep" wordt haast in gans Zuid-Nederland *klitsen*, *kletsen* of *kliten* gebruikt met hier en daar menggebieden met *klakken* of *klappen*, die waarschijnlijk het ontstaan gegeven hebben aan de *l* in *kletsen*. In het Rijnland heeft men ook *kotschen* „mit der Peitsche knallen (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 1284) en *kitschen* „einem einen

(1) R. VERDEYEN, *Kletsoor*, in *Feestalbum Is. Teirlinck*. Leuven, 1931, blz. 157 vlg.

Schlag mit der Peitsche geben” (o. c. Bd IV, kol. 570). Voor de uitvoerige behandeling van *kletsoor* zie de opstellen van VERDEYEN (1) en van GROOTAERS (2).

K(l)etsoor „slag van de zweep” komt nog algemeen voor in de prov. Antwerpen, Brabant en Limburg en kent een zeer grote vormverscheidenheid (3).

Suffixen :	A	B	C
	-OOR	-OOL	-OON
I.			
Geen	1. <i>katsuur</i>	4. <i>katsoel</i>	6. <i>kasjoen</i>
contaminatie	2. <i>ketsjuur</i>	5. <i>kerdzjoeël</i>	7. <i>katsjedoeën</i>
	3. <i>kasloer</i>		
II.			
Contam.	8. <i>klatsoor</i>	12. <i>klatsoel</i>	16. <i>klatsioeën</i>
in de stam	9. <i>kletsoor</i>	13. <i>kletsieël</i>	17. <i>klatsjiooen</i>
	10. <i>klitsoor</i>	14. <i>klasjulsag</i>	18. <i>klatsjedoeën</i>
	11. <i>klaseuërsnoer</i>	15. <i>krakkesjool</i>	
III.			
Contam.	19. <i>kletskoor(d)</i>		
in stam	20. <i>klapskoor(d)</i>		
en suffix			

Hier en daar gebruikt men ook *klats* of *klits* voor de „slag van de zweep”; dit treffen we ook aan in Noord-Duitsland : *klatsch* „Schnur an der Peitsche” (*Schleswig-Holst. Wb.*, i. v. *klatsch*).

In plaats echter van *kletskoord* te beschouwen als een vorm gecontamineerd in stam en suffix, kunnen we deze vorm misschien aanzien als een samenstelling van *klets* „zweep” en *koord*; dus „de koord die aan de zweep, aan de klets hangt”. Hiervoor pleit het feit dat *kletskoord* „slag

(1) Zie noot 1 blz. 113.

(2) L. GROOTAERS, *Nogmaals Kletsoor* in *Album R. Verdeyen*, Brussel, 1943, blz. 223 vlg.

(3) Deze tabel werd overgenomen uit GROOTAERS, *Nogmaals Kletsoor*.

van de zweep" vooral voorkomt in de gebieden, waar de zweep *klets* geheten wordt of waar *klets* voortleeft naast het binnengedrongen *zweep*.

Vormen met *-oon*-suffix vindt men niet enkel in Zuid-Nederland maar ook in Westfalen : *katszone* Rheine (Kr. Erfurt), *kazioun* Euerswinkel (Kr. Waredorf), *kasjoun*, Vorhelm (Kr. Beekum), *kasjaun*, Wethmar (Kr. Lüdingshausen) (zie *Rhein. Wb.*, Bd IV, i. v.). In Gelderland vinden we *kasjon* „de klap van een zweep” en tevens de uitdrukking *er kasjoen achter zetten* „er vaart achter zetten, opzweepen”, *kasjoenen* „opzweepen”; J. VAN LESSEN behandelde dit woord reeds *Ts.*, Deel L, blz. 51.

De in Zuid-Nederland gebruikte uitdrukking (*van*) *katoen geven* (zie Vragenlijst Nr. 41) „er vaart achter zetten” is blijkbaar verwant met de hier boven aangehaalde uitdrukkingen. Hiervoor pleiten de gelijkbetekenende uitdrukkingen, waarin ook een benaming van de slag van de zweep voorkomt, als bv. *snoer geven*.

Uitdrukkingen als *lament geven* of *kemp geven* zouden dan secundair zijn ten opzichte van de twee voorgaande. Het feit dat er in sommige Limburgse dialecten een fonetisch verschil bestaat tussen *kətau.n* „katoen” (weefsel) en *kətū.n* in „(hem van) katoen geven” bevestigt deze veronderstelling. Volgens Vragenlijst Nr. 41 leek dit verschil verdwenen : daarom werd door Lic. A. Stevens (dien we hier hartelijk danken) een kleine enquête gedaan te Tongeren ; deze toont aan dat het onderscheid daar nog voortleeft ; door zes personen werd opgegeven : „katoen” (weefsel) 6 maal *kətau.n*, voor „(hem van) katoen geven”, 5 maal *kətū.n* en éénmaal *kətaun*. In het Rijnland : *jemandem kadoun geve* „die Wahrheit sagen” en *kadoun* „Baumwollstoff” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 271).

3. Veldweg.

Kets „veldweg” betekent oorspronkelijk „de weg waarlangs de dieren gedreven worden”. Vandaar krijgen we dan „veldweg, wegje leidend naar een weide, wegje tussen hagen of muren, klein smal straatje”. Deze betekenis leeft ook nog in het Galloromaans : „Anorm. *cache*, „chemin conduisant à une prairie (Goub. 1552), Mons id., rouchi, „chemin dans un marais..., norm. *chasse*” chemin, voie..., hag. sair. *cache* „petit chemin bordé de haies” (zie VON WARTBURG, F E W, Bd II, blz. 326); SCHUERMANS vermeldt *kets* „voetweg, wegje tussen muren of hagen” en te Halle *kaš* „holle aardeweg”; zie ook *kets*, „weg tussen twee hagen bij TEIRLINCK, i. v. *kets*. De betekenis *kets* „veldweg” komt in Zuid-Nederland voor in zuidelijk Oost-Vlaanderen en Zuid-West-Brabant (zie Kaart III).

E. Indrijven, uitdrijven (meestal technisch).

1. Kerven.

Hierover schrijft VON WARTBURG : „frapper avec violence sur un objet pour le faire entrer dans un autre objet ou pour l'en repousser, lütt. Giv. *tchesse*, Nord *catcher*, Bov. norm. Pt. Aud. *id.*, bess. *cachier*, yirs. *cachir*” (F E W, l. c.). Kan men hierbij doen aansluiten het Rijnse *kitschen*, „einkerben” ook *kätschen* „hauen mit stumpfem Messer oder Beile”? (zie SCHAMBACH, *Eup. Wb.*, i. v. *kitschen*, en *Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 269), *katsche* (a of e) „Kerbe” (voor de geographische verspreiding zie *Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 570-2); *katschen*, *kätschen* „mit stumpfem Messer oder Beile hauen, unordentlich, ungeschickt dreinhauen, schneiden, schlecht abhauen, kerben, rauh zerkleinern”; *kadžalo* Eup. Raeren, Aach., Noppenbg. In het Nederduits

katjen „mit einem stumpfen Instrumente schneiden”; *kitzen* „zähnförmig ausschneiden” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 586; *Eup. Wb.*, blz. 181).

Hebben we hier misschien een onomatopoëtisch *kitsch* „Schallwort das Einkerten begleitend” (*Rhein. Wb.*, bd IV, kol. 571)? In het Sittards (1) treffen we aan *ketsjele* „snip-peren” en *ketsjelkes* „splinters, snippers”.

2. Appelschijf, klokhuisje.

In het Rijnland treffen we ook aan *kätsch* of *kitsche*. „Obstrest, ausgestochenes Kerngehäuse” of *kitsche* „Apfel-buzen” (*Eup. Wb.*, blz. 78, *Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 570); in Aken *ketsch*, Bonn *kitsch*, Westfaals *kitsche*, Sleesw. *kitschel* (KLUGE, i. v. *kitsch*).

Voor het Ndl. vermeldt SCHUERMANS *kits*, *kitsch*, *kidje*, *kitje*, „klokhuisje van appels of peren”. *Kets* heeft de betekenis „appelspijs” te Herk-de-Stad P 50; St.-Lambrechts-Herk P 119, ook „perenspijs” te Zonhoven Q 1, Diepenbeek Q 71. In zijn opstel over dit onderwerp vermeldt GROOTAERS nog te Tongeren *katšas* „oreilles de béguines”; te Mechelen-a/Maas, Boorsheim *kitsches* „pommes tapées”, *keitsch* „trognon de pomme”, Valkenburg *kitsch* „morceau de pomme ou de poire séché au four”, *kitsch* „trognon de pomme”, *katschel* „éclat de bois”. Verder zegt hij „Le *Rheinisches Wörterbuch* nous montre que ce dernier sens (éclat de bois) est primitif, il signale le verbe *kitschen* dont il donne entre autres le sens suivant : „mit oberflächlichen Hieben... hauen [zie supra], Feuer mit Stahl und Feuerstein schlagen, mit einem Stein über eine Wasserfläche werfen. L'élément commun est „frapper obliquement”, „enlever des éclats”(1).

(1) Zie blz. 127, noot 2.

(2) L. GROOTAERS, *A propos des noms wallons du fruit tapé*, in *Mélanges de linguistique romane offerts à J. Haust*, Liège, 1939, blz. 213.

Indien we aannemen dat deze laatste twee betekenissen bij *captiare* behoren, zoals ook FRANCK-VAN WIJK veronderstelt, dan kan men ze ook hier een plaats geven. „*Kitsche, ketsch, katsche* serait donc tout d'abord le morceau qu'on ronge ; indiquons qu'une grande partie du Brabant emploie pour désigner le trognon de pomme une forme *knitseebeet*” — [te Mechelen a/Maas *knatše* „eten van rauw fruit, knagen”] — littéralement morceau qu'on ronge. On voit que pareille évolution sémantique n'a rien d'in vraisemblable, le sens „fruit tapé, tranche de pomme séchée” etc. sont donc des dérivés du sens premier que nous fournit le *Rhein. Wörterbuch.*” (GROOTAERS, l. c.).

F. Zoeken.

In het beroepsleven van de molenaar.

Deze betekenis gaat wel weer van l. „jagen” uit : „iets najagen, zoeken”. De algemene betekenis „zoeken”, leeft het sterkst voort in het Picardisch, ze vond vooral haar toepassing in het beroepsleven van de molenaar. *Ketsen* in de betekenis van het „rondhalen en terugbrengen van graan bij de boeren door de molenaar”, komt reeds bij KILLIAAN voor in *ketser* „molenaarsknecht”. Ook in het Frans kent men dit ; bij VON WARTBURG, FEW, l. c. lezen we : „awall. *chace* „tournee que font les receveurs d'impôts”, nfr. *chasser* „aller chercher le blé çà et là (d'un meunier qui n'a pas de four banal” (Fur. 1690, Trév. 1771), nfr. *chasse* „faculté accordée aux meuniers de parcourir une paroisse pour recueillir le grain” (droit féod. Besch. 1845), pik. *cache* „quantité de blé recueillie chez les particuliers par le garçon du meunier”, poit. *chaisse*, Poit. *chasseronderie* „droit que paie le meunier pour avoir la permission d'aller recueillir le blé” (haur. 1704, Trév. 1771),

Ferrière H. *tchessänt*, „charretier du moulin”; te Luik *tchèsse* of *tchesson-mouneyes*, arch. et rural, „charretier du moulin” (HAUST, DL., i. v. *tchèsse*); *cache-monneye* bij DEPRÊTRE, W. d. C., i. v. *cache*); hierbij nog Gondc. *kašoe* „garçon du meunier qui va chercher à domicile le blé à moudre” (VON WARTBURG, F E W, l. c.).

In Zuid-Nederland is deze betekenis nog zeer verspreid, nl. in het Oostelijk deel van West-Vlaanderen en in het Westen en Zuiden van Oost-Vlaanderen, en komt in een alleenstaande plaats in Brabant voor, nl. te Aarschot P 25 (zie Kaart III).

DE BO vermeldt nog *ketsepeerd* en *ketsekar*; bij TEIR-LINCK *ketser* „molenaarsknecht, dienstbode die gedurig verhuist, dus van de ene hoeve naar de andere loopt, *ketsezel*”. *Ketser* krijgt dan allerlei afgeleide betekenissen: 1° „iemand die zakken draagt in de molen” te Schuiferskapelle H 122, en te Aarschot P 25; 2° „iemand, die de molenstenen scherpt” te Adegem I 155; 3° „persoon die zware zakken lost” te Hooglede N 34; 4° „wit paard, dat men nog aantreft bij loonmolenaars”; 5° „iemand die dagelijks met paard en kar rijdt” te Haaltert O 146.

G. Vis vervoeren.

DE BO vermeldt *kasmarei*, en een daarvan afgeleid werkwoord *kasmareien*; *kasmarei* „ventjager die met spoed den versen zeevis naar de stad rijdt”, *kasmareien* „het bedrijf van kasmarei uitoefenen, ontleend aan het Frans *chasse-marée*”; VON WARTBURG vermeldt het Oud-Picardische *cache-marée* (1260-1503) „voiturier qui apporte la marée, *chasse-marée*”.

H. Geslachtelijke betekenissen.

Voor de geslachtelijke betekenis ligt het semantisch uitgangspunt bij „vervolgen”. In het Galloromaans hebben we het woord enerzijds voor „het bespringen van de koe door de stier”, en anderzijds voor „de bronst van de koe”; zo vinden we „Provins Courtomer, Alençon, Blois, *chasser* „saillir une vache (du taureau)”, fourg., *tsossi*, Albertv. *stacher*; Ang. *chachoué* „taureau”, *chassoué* (VON WARTBURG, F E W, Bd II, blz. 327). Volgens Vragenlijst-Nr. 41 treffen we in het Oosten der provincie Antwerpen en in het Noorden van Limburg aan: *kasj* „schaapsbok” of „mannelijke geit” in overdrachtelijke zin *kasj* „lompekerel” te Overpelt L 314; (is dergelijke vorm van mouillering in deze streek mogelijk?).

KILIAAN geeft in de geslachtelijke betekenis *ketsmerrie* en in overdrachtelijke zin voor wulpse vrouw „mulier lasciva”; zie bij SCHUERMANS voor dit laatste *ketseres*.

DE BO geeft *ketstijd* „tijd op welken er veel geketst wordt. De maand Maarte is de ketsetijd van de krezige katten”, en ook nog *ketser* „nachtlooper”, Fr. „coureur de guilledou”. De in het Rijnland met dergelijke betekenis voorkomende woorden zijn waarschijnlijk afleidingen of tenminste contaminatievormen b. v. *kots* „zerlumptes Weib” Mhd. *kotze* „Hure”, *kotzenschal* „Hurenknecht”, *kotzensun* „Hurensohn” (zie *Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 1290 en LEXER, *Mhd. Taschenwb.*, i. v.).

Enkele van ds op blz. 129-130 onder *lopen* aangegeven betekenissen zouden ook hier kunnen geplaatst worden.

I. Allerlei niet-geclassificeerde betekenissen.

Vragenlijst Nr. 41 en de idiotica vermelden voor *ketsen* nog allerlei alleenstaande betekenissen, die moeilijk tot *captiare* terug te brengen zijn; het zijn vooral woorden.

met een sterk affectieve kleur. Waarschijnlijk werd de klankengroep *k(o, e, i)ts* gebruikt omwille van de klank-symboliek, ofwel werd onder invloed van die symboliek een ander woord vervormd, bv. *kats* of *kets* voor „kat” ofwel als uitroep om een kat weg te jagen; dit bestaat ook in het Waals *acats* „à chat” (BRUNEAU, *Patois d'Ardenne*, i. v.); „bok” in *Groninger Wb.* en te Sittard (1).

In Brabant treffen we *kets* aan als scheldnaam voor een lompe of lelijke of koppige vrouw (zie Kaart III), te Wellen in Limburg, Q 78 is *kets* „een jongen die te klein is om normaal te zijn”, te Bilzen Q 83, *kets* „naam van jongen die een rariteit bezit”; SCHUERMANS vermeldt verder nog *ketskop* of *kaatskop* „een kwade kop, een koppige of hardnekkige”. Te Moerzeke I 260 betekent *kets* of *kats* „kaalhoofd”, te Tielt (Brabant) P 38 en te Lubbeek P 94 *ketskop* „koppig man”; (kan men deze laatste betekenis misschien samenbrengen met *ketsen* „afschampen”?). Het WNT geeft verder nog *ketsen* „pinkelen” en Vragenlijst Nr. 41 te Roeselare N 38 *ketsen* „blekkens van de zon”.

Hierbij kunnen we ook aanstippen: *ketsen*, *kitsen* of *kotsen* dat in het Oosten van Zuid-Nederland gebruikt wordt voor „braken”; reeds bij KILIAAN en PLANTIJN komt *ketsen* of *kidsen* in deze betekenis voor, bij MOORMANN (*De Geheimtalen*) is *kotsen* „braken” of „opbiechten”.

In *Leuw. Bijdragen*, XXVII, blz. 85 classificeert PAUWELS *kotsen* „vomere” onder de onomatopoëtische werkwoorden, ook *kitsen* met de betekenis „speeksel uitschieten door de tanden”. Ook in Sleeswijk-Holstein treffen we *kotzen*, „sich übergeben” aan, MENSING voegt er bij „lautmalend” (*Schlesw. Holstein. Wb.*, i. v. *kotzen*).

In het Rijnland vinden we ook *kötschen* „räuspfern bei ankommendem Husten, stark Husten und dabei aus-

(1) Zie blz. 127, noot 2.

werpen”, *auskötschen* „fertig hustend auswerpen”, *kötschig*, „übel zum Erbrechen” (zie *Rhein. Wb.*, Bd IV, kol. 1284); verder *katschen* „unter Auswurf Husten”, *katschig* „übel besonders vom Magen aus”, *kuddern* „den Rachenschleim räuspernd hustend auswerpen, stark auswerpen”, *katschen* „geräuschvoll Essen, besonders von Obst”, *kitschen* „niet ordentlich essen, mit der Tunge schnalzen” (*Rhein. Wb.*, Bd IV, i. v. *kötschen*, enz.). In het Limburgs vinden we ook *kotšən* „hoesten met veel lawaai”.

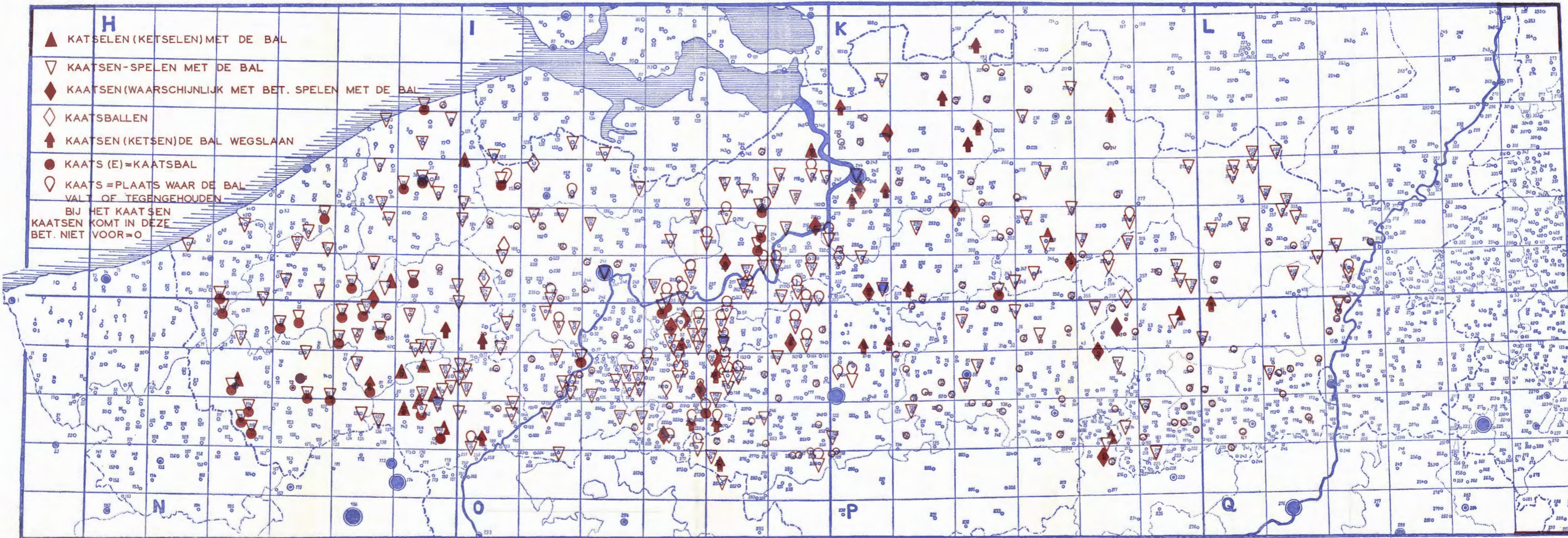
We merken dus op dat men een betekenis heeft van „braken” die overgebracht wordt op „hoesten”, en een klanknabootsend *kotzen* wordt ook vermeld met de betekenis „sich erbrechen” bij LEXER, *Mhd. Taschenwb.*; KLUGE geeft als volgt de etymologie van het woord *kotzen* „Zeitwort im 15. Jh. zusammengezogen aus *kopp(e)zen* intens, zu spätmhd. *koppen* „eructare”; LEXER geeft voor *koppen*, „plötzlich steigen oder fallen”. Wat er ook van zij, waarschijnlijk heeft er toch een contaminatie met een onomatopee en geenszins met een *captiare*-afleiding plaats gevonden.

Lijst van de meermaals geciteerde werken en tijdschriften.

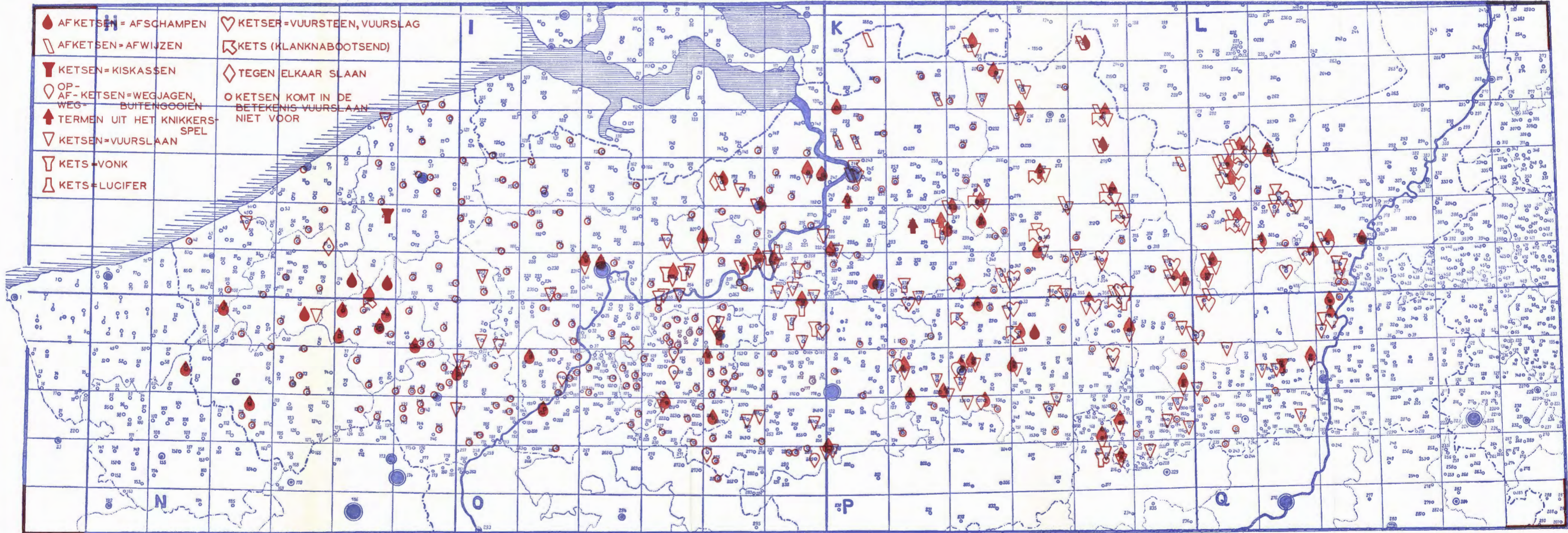
- L. L. DE BO, *Westvlaamsch Idioticon*, 2e dr. door J. SAMIJN, Gent, 1892.
- CH. BRUNEAU, *Enquête linguistique sur les patois d'Ardenne*, Paris, 1914.
- F. BRUNOT et CH. BRUNEAU, *Précis de grammaire historique de la langue française*, Paris, 1933.
- P. J. CORNELISSEN en J. B. VERVLIET, *Idioticon van het Antwerpsch dialect*, Gent, 1899-1906.
- *Aanhangsel*, Gent, 1903.
- *Bijvoegsel*, Turnhout, 1936-1939.
- FL. DEPRÊTRE et R. NOPÈRE, *Petit Dictionnaire du Wallon du Centre*, La Louvière, s. d. (*Deprêtre W. d. C.*).

- J. FRANCK, *Etym. woordenboek der Nederl. Taal*, 2e dr. bew. door N. VAN WIJK, 's Gravenhage, 1912. — Supplement door C. B. VAN HAERINGEN, 's Gravenhage, 1936.
- J. H. GALLÉE, *Woordenboek van het Geldersch-Overijselsch dialect*, 's Gravenhage, 1895.
- J. HAUST, *Dictionnaire liégeois*, Liège, 1933 (DL).
- A. DE JAGER, *Woordenboek der frequentatieven in het Nederlandsch*, Gouda, 1875 en vg.
- FR. KLUGE, *Etym. Wörterbuch der deutschen Sprache*, 11. Aufl. bearb. von A. GÖTZE, Berlin, 1934 (*Kluge*).
- K. TER LAAN, *Nieuw Groninger Woordenboek*, Groningen, 1929. *Lewense Bijdragen*, Tijdschrift voor Moderne Philologie, 1896—.
- O. MENSING, *Schleswig-Holsteinisches Wörterbuch*, Neu-Münster, 1927-1935.
- L. PIRSOU, *Dictionnaire Wallon-Français, Dialecte de Namur*, 2e éd. Namur, 1934.
- Rheinisches Wörterbuch*, bearb. von J. MÜLLER, Bonn, 1928 — . (*Rhein. Wb.*).
- J. L. ROVENHAGEN, *Wörterbuch der Aächener Mundart*, Aachen, 1912 (*Wb. Aach.*).
- A. RUTTEN, *Bijdrage tot een Haspengouwsch Idioticon*, Antwerpen, 1890.
- G. SCHAMBACH, *Wörterbuch der niederd. Mundart der Fürstenthümer Göttingen und Grubenhagen*, Hannover, 1858 (SCHAMBACH).
- J. SIGART, *Dictionnaire du Wallon de Mons et de la plus grande partie du Hainaut*, Bruxelles, 1866 (SIGART, *W. d. M.*).
- L. W. SCHUERMANS, *Algem. Vlaamsch Idioticon*, Leuven, 1865-1871.
- *Bijvoegsel*, Leuven, 1883.
- IS. TEIRLINCK, *Zuidoostvlaandersch Idioticon*, Gent, 1908-1922. *Tijdschr. voor Nederl. Taal- en Letterkunde*, Leiden, 1881 —. (*Ts.*).
- TRÜBNERS *Deutsches Wörterbuch*, hrsg. von A. GÖTZE, Berlin, 1936 —.
- A. TONNAR und W. EVERS, *Wörterbuch der Eupener Sprache*, Eupen, 1899.
- W. VON WARTBURG, *Franz. Etym. Wörterbuch*, Bonn-Leipzig, 1928 — (F E W).
-

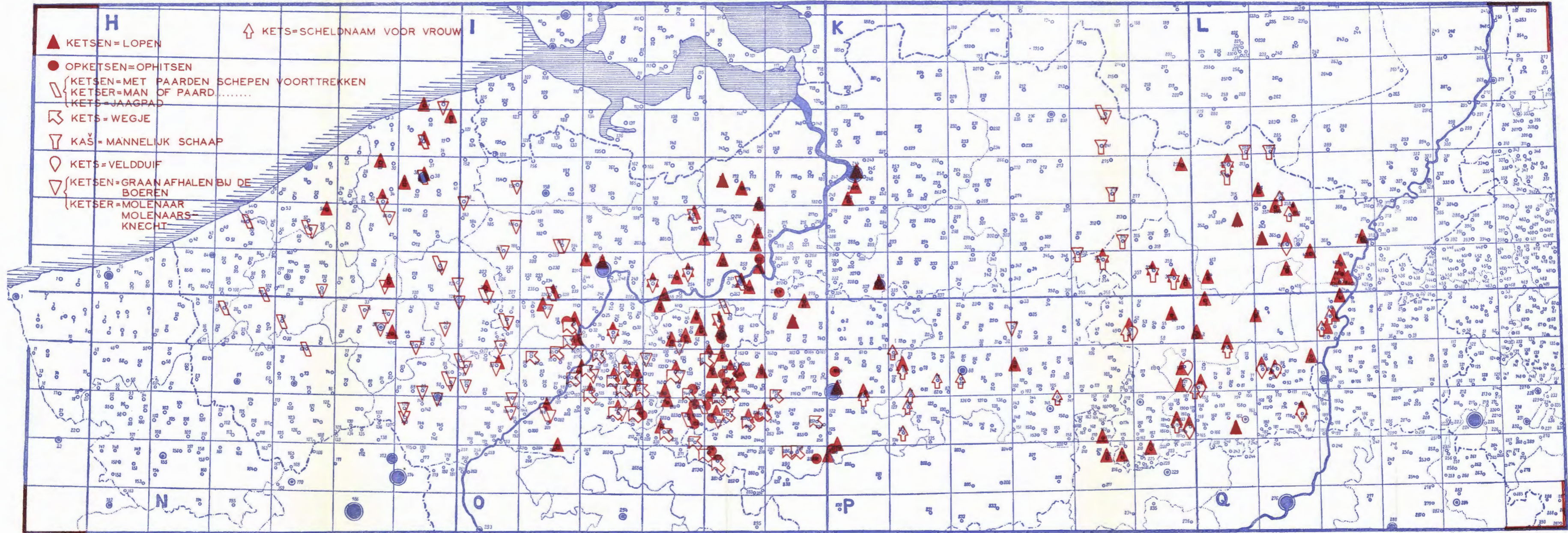
KAART I.

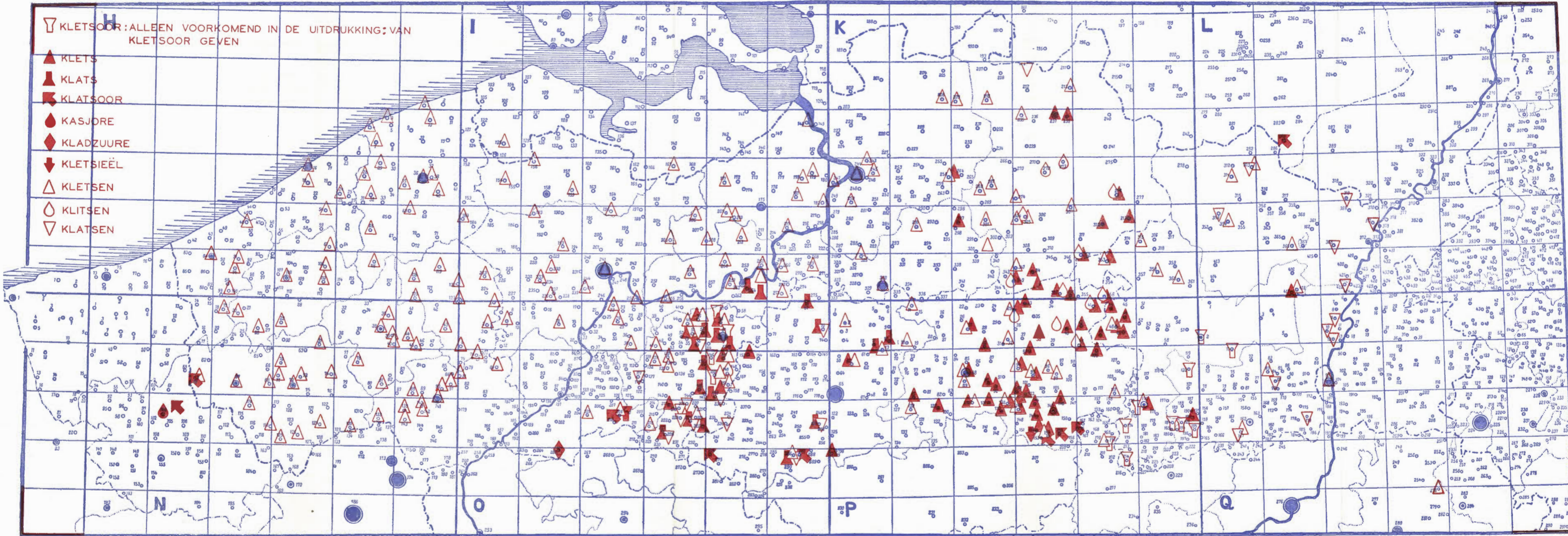
KAART II.

KAART III.

KAART IV.

N. B. — Op deze kaart staan alleen de vormen, die met *captiare* kunnen in verband gebracht worden.

Nadruk verboden.